

7. Уголовный процесс России. Общая часть : учебник. — СПб., 2004. — С. 32.

8. Панокин А. М. Дифференциация процессуальной формы в уголовном судопроизводстве // Lex Russia. — 2010. — № 3. — С. 652–659.

9. Смирнов А. В. Модели уголовного процесса / А. В. Смирнов. — СПб., 2000. — С. 19.

10. Канюка І. М. Прискорення та спрощення кримінально-процесуальних проце-

дур, засоби реалізації принципу процесуальної економії // Судова апеляція. — 2011. — № 1. — С. 99–104.

11. Кримінальний процесуальний кодекс України. — К.: Центр учбової л-ри, 2012. — С. 179–198.

12. Шевченко О. О. Історія держави і права зарубіжних країн: хрестоматія для студ. юрид. вузів та ф-тів / О. О. Шевченко. — К.: Вентурі, 1998. — 176 с.

УДК 347.121.2

О. Доценко,

здобувач кафедри охорони інтелектуальної власності, цивільного права та процесу
Харківського національного університету внутрішніх справ

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВА НА ОСОБИСТЕ ЖИТТЯ ТА ПРАВА НА ТАЄМНИЦЮ ОСОБИСТОГО ЖИТТЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

На сьогоднішній день для законодавства України характерним є неоднаковий підхід щодо закріплення права фізичної особи на особисте життя. Так, у ч. 1 ст. 32 Конституції України закріплюється право особи на невтручання у її особисте життя, а у ч. 2–4 даної статті вже мова йде про «конфіденційну інформацію про особу», «відомості про себе», «недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї» тощо. Подібна позиція законодавця вбачається й у ч. 1, 2 ст. 301 ЦК України, де закріплюється право на особисте життя, а у ч. 3, 4 ст. 301 ЦК України визначається право особи на збереження у таємниці обставин свого особистого життя.

Таким чином, незрозумілим є те, чи є інформація про особисте життя особи складовою її особистого життя чи являє собою самостійний об'єкт іншого суб'єктивного права. Звідси виникає також питання, чи є право на таємницю обставин особистого життя (інформацію про особисте життя) правомочністю права особи на особисте життя, чи

самостійним суб'єктивним правом. Вирішення вищезазначених питань і становить мету даної статті.

Методологічною основою нашого дослідження є загальнонаукові та спеціальні методи пізнання: діалектичний, формально-логічний, дедукція, індукція, аналіз, синтез, порівняльно-правовий, метод системного аналізу тощо.

У зв'язку з неоднозначним закріпленням у законодавстві права на особисте життя та його таємницю у науці набули поширення точки зору, згідно з якими особисте життя ототожнюють з інформацією (відомостями) про нього чи виділяють інформаційний аспект особистого життя. Так, М. Й. Штефан розглядає особисте життя у матеріальному та інформаційному плані [1, 45]. Подібну думку висловлює й О. О. Кулініч, вважаючи, що приватне життя як об'єкт правової охорони містить два блоки: власне реальні факти і відносини, а також інформація про ці факти і відносини [2, 103–105]. Проте така точка зору заслуговує критики.

Аналіз існуючих поглядів на поняття особистого життя фізичної особи дозволяє виділити два найпоширеніших підходи до його визначення. Представники першого (Л. О. Красавчикова, Н. С. Ізмайлова, І. О. Каніна та ін.) [3, 15–16; 4; 5] розкривають особисте життя як певну сферу приватної (особистої, індивідуальної) життєдіяльності людини, що являє собою сукупність складових — різних сфер життєдіяльності особи, в яких вона може в тій чи іншій мірі зосередитися на своїх особистих інтересах, причому серед представників даної концепції відсутнє єдине бачення того, які саме сфери життєдіяльності особисте життя являє собою. Однак в такому, фактично безмежному, значенні приватне (особисте) життя може розглядатися тільки як поняття в широкому значенні цього слова, яке ми позначимо дескриптивним поняттям «сфера приватного життя», а не як об'єкт (правовідносин, суб'єктивних прав), тобто благо, у відношенні якого виникають правові відносини. Адаже широке за обсягом його розуміння, куди входять практично всі сфери життєдіяльності людини, а грань між приватним і публічним (суспільним) носить умовний характер, не дозволяє усвідомити сутності розглянутого блага. У нього можна включати все те, що спрямовано на задоволення індивідуальних інтересів особи або здатне їх задовольнити, усе, що протиставляється неприватному життю.

Інші дослідники (Г. Д. Мепаришвілі, Н. В. Устименко [6, 2; 7] та ін.) розглядають особисте життя як збірне поняття, обсяг якого відбиває певна кількість однорідних самостійних об'єктів як дещо ціле. Наприклад, Н. В. Устименко стверджує, що особисте життя — це сукупність особистих немайнових благ, призначених для забезпечення свободи й незалежності людини [7]. Проте подібний підхід заслуговує критичної оцінки, оскільки суперечить системному аналізу норм ЦК України. Так, посиляючись на теорію «об'єкт — благо», особисте життя може бути представлене як особисте немайнове благо, що завдяки своїм корисним властивостям задоволь-

няє потреби людини й належить їй, причому, будучи соціальним благом, тобто задовольняючи соціальні потреби, воно відокремлюється від тих нематеріальних об'єктів, що забезпечують природне існування фізичної особи. З цієї ж причини дане поняття не може бути використане і як узагальнююче стосовно всіх особистих немайнових благ, права на які забезпечують природне існування й соціальне буття особи або навіть їх частини.

Отже, враховуючи вищезазначене, а також погоджуючись, що особисте життя є відносно відособленим від суспільства і держави сегментом всього життя людини, тобто відокремленим буттям людини в суспільстві, вважаємо, що під особистим життям як об'єктом особистого немайнового права, передбаченого ст. 301 ЦК України, слід розуміти таке немайнове благо, яке являє собою сукупність фактів (процесів, подій, явищ, дій), які відбуваються (виникають) у житті конкретної людини в теперішній момент часу відокремлено (автономно) від вторгнення будь-кого в них, спрямованих на задоволення її приватних соціальних (а не біологічних) інтересів [8, 135].

Легальне визначення інформації, наведене у ст. 200 ЦК України, ст. 1 Закону України «Про інформацію», вказує на те, що інформацією є будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. Подібну позицію займають і ряд вчених-цивілістів [9; 10; 11, 37–41; 12, 18–19]. Їй протиставляється точка зору тих дослідників, які виходили з теорії об'єкта-дії. Вони розглядають інформацію, як повідомлення, що містить відомості про події і явища, які мали або мають місце в суспільстві, державі й навколишньому середовищі [13, 4].

Узагальнюючи наведені визначення, спільним у них є те, що в основі інформації завжди лежать відомості про щось (події і явища, які мали або мають місце бути). Таким чином, значеннєвий зміст інформації являють собою відомості про щось (події, явища), які, в свою чергу,

є результатом відображення свідомістю людини навколишньої дійсності [14], а точніше властивостей цього «чогось» (так званого «об'єкта відомостей»). Проте, оскільки інформація має нематеріальний характер, то для того, щоб обертатися в суспільстві, вона повинна бути пізнана свідомістю людини.

Наші органи почуттів можуть сприймати відомості про властивості навколишньої дійсності лише в тих знаках, символах (звуках, зображеннях, запахах і т.д.), для сприйняття яких вони пристосовані; за допомогою цієї універсальної системи знаків одна особа може передати інформацію, якою вона володіє, іншій особі, яка, у свою чергу, здатна цю інформацію сприйняти. Таким чином, інформація як би відділяється від суб'єкта, якому вона належала спочатку, і обертається в суспільстві між іншими людьми. Отже, переклад отриманих відомостей про особисте життя особи в знакову форму дозволяє говорити про те, що вони перестають бути лише суб'єктивною реальністю і стають реальністю об'єктивною [14], тобто з'являється такий об'єкт, як інформація про особисте життя. Однак мова йде тільки про інформацію про особисте життя, а не про саме особисте життя особи. Проводячи аналогію з іншими об'єктами цивільного права й використовуючи ту ж конструкцію, можна говорити також про інформацію: про речі, послуги, результати творчої, інтелектуальної діяльності й т.д. Очевидно, що перераховані блага та інформація про них не являють собою тотожні категорії.

Таким чином, якщо у якості «об'єкта відомостей» розглядати особисте життя фізичної особи, то можна зробити висновок, що значеннєвий зміст інформації про особисте життя становлять відомості про факти (процеси, події, явища, дії), які відбуваються (виникають) у житті конкретної людини в теперішньому або відбулися у минулому часі відокремлено (автономно) від вторгнення будь-кого у них, спрямовані на задоволення її приватних соціальних (а не біологічних) інтересів.

Крім того, ст. 301 ЦК України передбачає саме право на таємницю особистого життя, тобто певний режим, за якого інформація про нього не може бути розголошена чи будь-яким шляхом використана іншими особами без згоди даної особи або лише у визначених законом випадках. Відносно ж особистого життя у багатьох джерелах встановлюється режим невтручання або недоторканності, особисте життя можна пізнавати за умови його прояву через певні образи й форми, доступні для пізнання, впливати на нього, змінювати. Інформацію ж про минуле й теперішнє особисте життя можна пізнати та використовувати, проте не можна змінити, не змінивши її зміст.

Звертаємо увагу, що норми ч. 3 ст. 301 ЦК України та ч. 4 ст. 301, абзацу 2 ч. 1 ст. 302 ЦК України спрямовані на регулювання подібних суспільних відносин, різниця в тому, що у першому випадку законодавець звертається до управомоченої особи, наділяючи її правом самій вирішувати, кому розкривати обставини свого особистого життя, а кому ні, а в другому — встановлюється заборона для всіх інших осіб без згоди управомоченої особи (чи у випадках, передбачених законом) збирати, зберігати, використовувати та поширювати таку інформацію, тобто режим таємниці.

Отже, вважаючи інформацію самостійним нематеріальним благом, а право на інформацію — самостійним особистим немайновим правом, доцільно виділити ч. 3, 4 ст. 301 ЦК України в окрему статтю або окрему частину ст. 301 ЦК України, у відповідності з якою здійснювати регулювання та захист права на таємницю інформації на особисте життя. У такому випадку слід виключити абзац другий ч. 1 ст. 302 ЦК України, оскільки дане положення охоплюється правом на таємницю особистого життя.

Зауважимо, що, закріплюючи право на особисті папери, законодавець наголошує, якщо особисті папери фізичної особи стосуються особистого життя іншої особи, для їх використання, у тому числі шляхом опублікування, потрібна згода цієї особи (ч. 3 ст. 303 ЦК Украї-

ни); відповідна норма міститься й у ч. 2 ст. 307 ЦК України — фізична особа, яка погодилася на знімання її на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку, може вимагати припинення їх публічного показу в частині, яка стосується її особистого життя; якщо кореспонденція стосується особистого життя іншої фізичної особи, для її використання, зокрема шляхом опублікування, потрібна згода цієї особи (ч. 2 ст. 306 ЦК України). По суті особисті папери, зображення на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівці, кореспонденція є носіями інформації у значенні ст. 200 ЦК України, тобто відомостями (даними), які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. Виникає питання, у разі опублікування, наприклад, щоденника особи, який містить відомості про її особисте життя, яке право порушене — право на таємницю особистого життя чи право на особисті папери? У даному випадку, вважаємо, що зазначені вище категорії прав виділилися в самостійні суб'єктивні права з власними об'єктами, і за аналогією категорія особисті папери, кореспонденція, зображення є родовими до відповідно особистих паперів, кореспонденції, зображення, які містять відомості про особисте життя фізичної особи. Отже, вважаємо, що в разі порушення прав фізичної особи на особисті папери, таємницю кореспонденції, на зображення, які стосуються її особистого життя, то захист даних прав має здійснюватися з посиланням на норми ст. ст. 303, 306, 307 ЦК України.

У всіх інших випадках незаконного використання інформації про особисте життя фізичної особи, наприклад її поширення у пресі, має місце порушення права на таємницю особистого життя. Проте слід зазначити, що якщо порушенням прав на особисті папери, таємницю кореспонденції тощо здійснюється втручання в особисте життя фізичної особи, то у неї виникає право на захист останнього. Наприклад, якщо в результаті опублікування фотознімків особи, які свідчать про її нетрадиційну сексуальну орієнтацію, особа вимушена була переїхати в іншу місцевість, змінити

коло знайомих, роботу, тобто змінити протікання свого особистого життя не за власною волею, така особа має право на захист як свого права на зображення, так і права на особисте життя.

Слід також зазначити, що, ґрунтуючись на концепції двочленної структури суб'єктивного права [15, 20–21; 16, 335–336; 17, 4–5; 18, 3] та використовуючи термінологію, запропоновану Р. О. Стефанчуком [19, 143], вважаємо, що право на особисте життя фізичної особи має розкриватися через такі правомочності на власні дії, як благообладання, як юридично забезпечену можливість визнаватися носієм блага, та благовикористання, що розкривається через правомочності: 1) вільно, на власний розсуд визначати свою поведінку щодо особистого життя в рамках, передбачених чинним законодавством, щоб не були порушені права інших осіб; 2) вільно, на власний розсуд змінювати протікання свого особистого життя; 3) допускати до свого особистого життя інших осіб, тобто самостійно визначати коло осіб, яким дозволити втручатися у своє особисте життя, впливати на нього, змінювати (благопорядження), а також правомочності на чужі дії — це можливість фізичної особи вимагати від інших осіб утримуватися від втручання в його особисте життя.

Щодо права на інформацію про особисте життя (таємницю особистого життя), то благовикористання у даному випадку розкривається через такі правомочності, як: 1) вільно, на власний розсуд особисто використовувати інформацію про своє особисте життя; 2) вільно, на власний розсуд визначати коло осіб, яким дозволяти ознайомлюватися з обставинами свого особистого життя (розголошувати); 3) мати можливість зберігати у таємниці обставини свого особистого життя; а правомочностями на чужі дії є можливість фізичної особи вимагати від інших осіб у всіх випадках, крім передбачених чинним законодавством, без її дозволу не порушувати таємницю її особистого життя, тобто можливість фізичної особи вимагати від інших осіб у всіх випадках, крім

передбачених чинним законодавством, без її дозволу не ознайомлюватися та не розголошувати відомості про її особисте життя.

Отже, враховуючи той факт, що особисте життя не тотожне інформації про особисте життя фізичної особи, а будь-яке суб'єктивне право перебуває в прямій залежності від характеристики його об'єкта [20, 288], вважаємо, що право на особисте життя та право на таємницю особистого життя (інформацію про особисте життя) становлять два самостійних суб'єктивних права зі своїми об'єктами, відповідним змістом, способами здійснення та захисту. Закріплення зазначених суб'єктивних прав в одній статті ЦК України пояснюється тим, що право на інформацію про особисте життя (таємницю особистого життя) може мати додатковий характер щодо права на особисте життя фізичної особи. Звідси шляхом, наприклад, розголошення інформації про особисте життя фізичної особи (тобто порушення даного права) може бути здійснене втручання і в безпосередньо її особисте життя, в результаті якого особа вимушена буде змінити його хід не за власною волею (тобто порушується й право на особисте життя), і, навпаки, належне здійснення та захист права на таємницю особистого життя забезпечує охорону особистого життя фізичної особи.

Зроблені висновки вказують не тільки на перспективи наступних наукових досліджень права на особисте життя фізичної особи, його змісту, характерних ознак об'єкта даного права, але й на необхідність подальшого вивчення змісту особистих немайнових прав у цілому, способів і меж їхнього здійснення, механізму цивільно-правового регулювання, а також особливостей захисту.

Ключові слова: особисте життя, інформація, право на особисте життя, право на таємницю особистого життя.

У статті досліджується співвідношення особистого життя та інформації про особисте життя фізичної особи, наголошується на їх

нетотожності, право на особисте життя та право на таємницю особистого життя (інформацію про особисте життя) розглядаються як самостійні суб'єктивні права.

В статье исследуется соотношение личной жизни и информации о личной жизни физического лица, делается ударение на их нетождественности, право на личную жизнь и право на тайну личной жизни (информацию о личной жизни) рассматриваются как самостоятельные субъективные права.

The article is devoted to the correlation of the private life and information of the private life personal life of physical person, emphasized their unidentity, right to the private life and the right to the secrecy of the private life (information about the private life) are examined as independent equitable rights.

Література

1. Штефан М. Й. Цивільний процес : підручник / М. Й. Штефан. — К. : Ін Юре, 1997. — 608 с.
2. Кулініч О. О. Загальні положення про інформацію з обмеженим доступом в цивільному праві : монографія / О. О. Кулініч. — О. : Вид-во Бакаєв Вадим Вікторович, 2008. — 467 с.
3. Красавчикова Л. О. Личная жизнь граждан под охраной закона / Л. О. Красавчикова. — М. : Юрид. лит., 1983. — 160 с.
4. Измайлова Н. С. Неприкосновенность частной жизни в гражданском праве: на примере права Великобритании, США и России : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 [Электронный ресурс] / Наталья Сергеевна Измайлова. — М., 2009. — 29 с. — Режим доступа : www.law.edu.ru/article/article.asp?articleID=1325460.
5. Канина И. А. Частная жизнь в сфере права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 [Электронный ресурс] / Ирина Александровна Канина. — Тамбов, 2006. — 24 с. — Режим доступа : www.law.edu.ru/article/article.asp?articleID=1233829/
6. Мепаришвили Г. Д. Охрана тайны личной жизни граждан в советском уголовном процессе : автореф. дис. ... канд. юрид.

наук : 12.00.09 / Г. Д. Мепаришвили ; АН СССР, Ин-т государства и права. — М., 1988. — 21 с.

7. Устименко Н. В. Таємниці особистого життя людини та їх цивільно-правова охорона : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 [Електронний ресурс] / Наталія Василівна Устименко. — Х. : Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2001. — 20 с. — Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/ard/2001/01ипрсро.zip.

8. Сліпченко С. О. Особисте життя як об'єкт особистого немайнового права, що забезпечує соціальне буття фізичної особи / С. О. Сліпченко, О. М. Доценко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право». — 2011. — № 945, вип. 9. — С. 131–136.

9. Белова Т. В. Правовое регулирование защиты информации и прав на нее в гражданском обороте : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 [Електронний ресурс] / Т. В. Белова. — М., 2006. — 26 с. — Режим доступу : law.edu.ru/book/book.asp?bookID=1242006.

10. Кохановська О. В. Теоретичні проблеми цивільно-правового регулювання інформаційних відносин в Україні [Електронний ресурс] // Бібліотека юриста. — Режим доступу : www.lawbook.by.ru/tagaz/pravoukr/0402/23.shtml.

11. Петров Є. В. Інформація як об'єкт цивільних правовідносин : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Євген Вікторович Петров ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. — Х., 2003. — 206 с.

12. Сидорова О. Ю. Інформація як об'єкт абсолютних і относительных гражданских правоотношений : дис. ...

канд. юрид. наук : 12.00.03 [Електронний ресурс] / Оксана Юрьевна Сидорова. — М. : РГБ, 2003. — 196 с. — Режим доступу : diss.rsl.ru/diss/03/0595/030595026.pdf.

13. Дідук А. Г. Правовой режим конфиденційної інформації: цивільно-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Алла Григорівна Дідук ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. — Х., 2008. — 19 с.

14. Самохвалов А. А. Информация как объект гражданских прав [Електронний ресурс] // Право: теория и практика. — 2003. — № 15. — Режим доступу : www.yurclub.ru/docs/pravo/1503/4.html.

15. Власова А. В. Структура субъективного гражданского права / А. В. Власова. — Ярославль : Ярослав. гос. ун-т им. П. Г. Демидова, 1998. — 62 с.

16. Гражданское право : учебник. В 3 т. Т. 1 / под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. — Изд. 6-е, перераб. и доп. — М. : Проспект, 2005. — 776 с.

17. Крашенинников Е. А. Структура субъективного права // Построение правового государства: вопросы теории и практики. — Ярославль : Ярослав. гос. ун-т, 1990. — С. 3–7.

18. Халфина Р. О. Общее учение о правоотношении / Р. О. Халфина. — М. : Юрид. лит., 1974. — 351 с.

19. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : монографія / Р. О. Стефанчук ; відп. ред. Я. М. Шевченко. — К. : КНТ, 2008. — 626 с.

20. Дозорцев В. А. Понятие исключительного права // Проблемы современного гражданского права : сб. ст. — М. : Городец, 2000. — С. 287–320.